

פתיחה

אחת לשנה, מסיימים את קריאת חמשת חומשי התורה ושמחים בשמחתה. מהו מקורו של חג 'שמחת תורה'? כי שראינו בעבר (שמחת תורה שנה א') כל הנראה מקורו בבבל ולא בארץ ישראל. הסיבה לכך היא, שבני בבל היו מסיימים את התורה כל שנה במועד אחד, ואילו בארץ ישראל כל מקום סיים במועד אחר, ולאחר לא פחות משלוש שנים, וכפי שכתוב **בחילופי המנהגים** (ס' מז – מח): "אנשי בבל עושין שמחת תורה בכל שנה ושנה בחג הסוכות. ובכל מדינה ומדינה, עיר ועיר, קורין בפרשה אחת. ובני ארץ ישראל אין עושין שמחת תורה אלא לשלוש שנים ומחצה, וביום שישלימו הפרשה שקורין בפלך זה אין קורין בזה." ראייה נוספת לכך שבארץ ישראל היו מנהגים שונים לקריאה בתורה היא, שבעוד שבספר חילופי המנהגים כתוב, שבארץ ישראל היו מסיימים את התורה אחת לשלוש שנים ומחצה, הגמרא במסכת מגילה (כט ע"ב) אומרת, שהיו מסיימים את התורה כל שלוש שנים (אך יש שבכל זאת כתבו שמקור המנהג בארץ ישראל, זכר למעמד ההקלה).

כיום, גם בארץ ישראל נוהגים כמנהג בבל ומסיימים את התורה כל שנה, ובהתאם לכך מתחילים לקרוא מחדש שניים מקרא ואחד תרגום. נעסוק הפעם בסוגיה זו, ובעיקר בשאלות: באלו מצבים יש חובה לקרוא שניים מקרא, מה הכוונה 'תרגום', האם אפשר לקרוא את פירוש רש"י במקום אונקלוס, ומה הן אפשרויות הקריאה השונות שהציעו הפוסקים.

מקור הדין

הגמרא במסכת ברכות (ח ע"א) כותבת, 'שלעולם ישלים פרשיותיו עם הציבור שניים מקרא ואחד תרגום'. למרות שמדברי הגמרא אפשר היה להבין שמדובר במעלה טובה בלבד, (וכמו למשל הגמרא בדף קודם הכותבת (ז ע"א) 'לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה', שם לא מדובר בחוב גמור אלא במעלה טובה), כל הפוסקים הבינו שמדובר בחוב גמור, וכך פסק **השולחן ערוך** (רפה, א).

הרב משה פיינשטיין (אג"מ או"ח ה, יז) הוסיף, שגם מי שעוסק בתורה כל היום חייב בקריאת שניים מקרא, ואפילו רבי שמעון בר יוחאי וחבריו שפטורים היו מכל המצוות - חייבים בקריאה. בטעם הדבר נימק, שאמנם רשב"י פטור היה מלהתפלל, אבל בקריאת שניים מקרא שבה לומדים תורה שבכתב, וגם עליו חובה לדעת אותה - עליהם לקרוא.

טעם הקריאה

למעשה חובה לקרוא שניים מקרא, נחלקו הראשונים מה מטרת הקריאה, מחלוקת עם מספר נפקא מינות:

א. **הראב"ן** (ס' פח) סבר, שקריאת שניים מקרא אמורה להוות תחליף לקריאת התורה. כמו שהגמרא בברכות (ז ע"ב) כותבת שאם אדם אין לו מניין, עליו להתפלל בשעה שהציבור מתפלל כדי לשתף את עצמו בתפילתם, כך במקרה בו אדם לא שמע קריאת התורה, עליו לקרוא בעצמו את הפרשה בביתו בזמן שהציבור קורא כדי לשתף עצמו בקריאתם.

ראייה לדבריו, הביא מכך שהגמרא כתבה שצריך לקרוא 'עם הציבור'. מה משמעות התוספת "עם הציבור"? הרי גם בלי הציבור יש צורך לקרוא! אלא מוכח שרק במקרה בו אדם לא נמצא בבית כנסת ושומע קריאת התורה עליו לקרוא במקביל לציבור, ובלשונו:

"לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור ב' מקרא ואחד תרגום. נראה לומר דביחיד שאין לו עשרה לקרות בתורה מיירי (= מדובר), שצריך לכוון השעה שקורין הציבור בפרשה בבית כנסת ויקרא גם הוא ביחיד, דאם לא לימא לעולם יקרא אדם הפרשה בשבת שנים מקרא וכו', עם הציבור למה לי, אלא ודאי עם הציבור ממש (ועיין הערה¹)."

ב. **בספר החינוך** (הקדמת המחבר ד"ה ואחת) חלק וכתב שקוראים שניים מקרא, כדי שאדם יגיע לבית הכנסת מוכן לאחר שכבר קרא את הפסוקים בביתו, וכך יוכל להפיק תועלת מרובה יותר, וכן סבר **רבינו חננאל** (מובא בתרומת הדשן ס' כג). לפי שיטתם עולה, שגם כאשר הציבור קורא בחגים בתורה יש לקרוא שניים מקרא, שכן גם לפסוקים אלו יש להתכונן.

כיצד יתמודדו עם ראיית הראב"ן, שהגמרא כותבת שצריך לקרוא שניים מקרא עם הציבור, ומשמע שאין צורך לקרוא במקרה בו שומעים קריאת התורה? אלא כפי שעולה ממספר ראשונים במקום הם הבינו שכוונת הגמרא לסייג את זמן הקריאה - רק כאשר קוראים פרשה מסוימת, אפשר לקרוא את השניים מקרא ואחד תרגום שלה, אבל אי אפשר לערבב בין הפרשות.

ג. **תרומת הדשן** (שם) בגישה שלישית כתב, שלמרות שהציבור מסיים כל שנה את התורה, חז"ל רצו שכל אדם במישור הפרטי יסיימה כל שנה - ולכן תיקנו שניים מקרא ואחד תרגום. לפי שיטתו עולה (וכך כתב בפירוש), שאין צורך לקרוא שניים מקרא בחגים או לקרוא את ההפטרות, שהרי זה אינו מקדם את האדם לסיים את התורה, ובלשונו:

"שאלה: הא דאמרינן לעולם לשלים אדם פרשיות עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום מי מחייב נמי להשלים בכל יום טוב פרשיות שקורין שחרית ומוסף. **תשובה:** יראה שלא נהגו להשלימו, דעיקר חיוב דאצריכו רבנן להשלים פרשיות עם הציבור היינו כדי שכל אחד מישראל יקרא לעצמו כל התורה מראש ועד סוף בכל שנה."

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (רפה, ז) כטעמו של תרומת הדשן, שהמטרה להשלים את התורה כל השנה, ולכן אין טעם לקרוא את פרשיות החגים או הפטרות. אמנם **הרמ"א** הוסיף שנוהגים לקרוא גם את ההפטרות, אבל כפי שכתב **המשנה ברורה** (יט) מדובר בטעם צדדי - שמא יקראו לו לקרוא את הפטרה, אך אין זו חובה מעיקר הדין (ויש שנהגו לקרוא בעקבות הקבלה, בן איש חי לך לך).

¹ יש להוסיף, שגם הראב"ן כתב שלמעשה בעירו נוהגים לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, על אף ששומעים את הקריאה בבית הכנסת. הוא נימק את המנהג (שליטתו נוגד את פירוש הגמרא), שיש חשש שלא יתרכזו במהלך קריאת התורה בבית כהנסת ולא יצאו ידי חובה, לכן כדי לצאת מידי כל חשש, קוראים לפני שניים מקרא.

מהו התרגום

א. בנוסף לכך שיש לקרוא את הפסוקים, הגמרא כותבת שצריך לקרוא גם את תרגום הפרשה, למה הכוונה "תרגום"? התוספות (ד"ה שניים) הביאו דעה, שהכוונה לפירוש המילים בלשון לועזית, כלומר, כיוון ויש אנשים שלא מבינים כל מילה בעברית הכתובה בתורה, תיקנו חז"ל לקרוא גם תרגום בלועזית.

ב. **התוספות** (שם) **והרא"ש** (א, ח) חלקו על דעה זו, ובעקבות הגמרא במסכת מגילה (ג ע"א) סברו שיש לקרוא דווקא תרגום אונקלוס. הגמרא כותבת, שאונקלוס לא תמיד מפרש את המילים בפסוק בצורה מדויקת, ולפעמים מוסיף תוספות משלו שלא כתובות בפירוש המילים, משום כך תרגום מדויק של המילים בלועזית לא יועיל ולא מספק, וכן פסק **השולחן ערוך**, ובלשונם:

"יש מפרשים והוא הדין ללועזות בלע"ז שלהן הוי כמו תרגום שמפרש לפעמים. ולא נהירא (= ולא נכון) שהרי התרגום מפרש במה שאין ללמוד מן העברי כדאשכחן בכמה דוכתי דאמר רב יוסף (מגילה ג ע"א) אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר (= אלמלא התרגום, לא הייתי מבין את הפסוק) על כן אין לומר בשום לשון פעם שלישית כי אם בלשון תרגום."

רש"י או אונקלוס

למעשה יוצא, שאי אפשר לצאת ידי חובת תרגום של הפסוקים באנגלית. נחלקו הפוסקים האם אפשר לצאת ידי חובה כאשר קוראים בפירושו של רש"י, או בהוספות של המדרשים:

א. הסמ"ג (עשין יט) הביא גם את דברי **רב עמרם גאון** שסבר, שלמרות שהמדרשים (וכן רש"י) מפרשים יותר, יש עדיפות לתרגום שניתן בסיני ויש בו קדושה מיוחדת. ב. **הסמ"ג** עצמו (שם) חלק וכתב, שלא זו בלבד שאפשר לקרוא את פירושו של רש"י, אלא שהוא עדיף מפירושו של אונקלוס, מכיוון שהוא מרחיב יותר ומביא מדרשי חז"ל, וכך פסק גם **המרדכי** (ברכות יט).

למעשה פסק **השולחן ערוך** (רפה, ב) כדעת המרדכי, שאפשר לקרוא את פירוש רש"י במקום תרגום (אך טוב את שניהם). מה עדיף מבין השניים? מדברי השולחן ערוך נראה שאין עדיפות. **הרש"ל** (שערי תשובה שם, ב) הוסיף, שמי שלא מבין את התרגום כלל עדיף שיקרא את רש"י, שכן אין טעם בקריאה ללא הבנה, אך על פי הסוד (ברכי יוסף דין ב') גם במקרה כזה יש להעדיף את התרגום.

זמן הקריאה

בניגוד לראב"ן שפירש, שכאשר הגמרא כותבת 'עם הצבור' כוונתה לכך שאין לקרוא שניים מקרא כאשר שומעים קריאת התורה, רוב הראשונים פירשו, שכוונת הגמרא לומר שיש לקרוא שניים מקרא בזמן בו הציבור קוראים בתורה. ממתי נחשב הציבור כמתחיל לקרוא בתורה? נחלקו הראשונים:

א. **התוספות** (ד"ה ישלים) כתבו, שלמרות שבדיני גיטין רק מיום רביעי והלאה הם הימים הנחשבים סמוכים לשבת, הרי שבקריאת שניים מקרא אפשר להתחיל כבר לאחר מנחה של שבת, שאז קוראים בתורה את 'הראשון' של הפרשה הבאה, וזה נחשב כאילו הקריאה הבאה כבר החלה, וכך פסקו **השולחן ערוך** (רפה, ג) **והמשנה ברורה** (שם, ז).

לכאורה אם אפשר להתחיל את הקריאה במנחה של השבת הקודמת, אפשר לסיימה רק עד מנחה של שבת הבאה, שאז קוראים במנחה את הפרשה הבאה, אך למרות זאת כתבו שמקילים בעניין זה, וסוף זמן הקריאה של הפרשה הקודמת הוא עד יום רביעי של שבוע הבא, שאז כבר הימים אינם נחשבים קשורים לשבת שעברה (אבל טוב לסיים את הקריאה עד סעודת שבת בבוקר), ובלשונם:

"נראה דהיינו ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה נקראת עם הצבור ואף על גב דלענין גיטין לא נקרא קמי שבת אלא מרביעי ואילך זמן להשלמה יש. ובמדרש ג' דברים ציווה רבינו הקדוש לבניו בשעה שנפטר שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה, משמע דקודם אכילה צריך להשלימה. ומיהו אם השלימה לאחר אכילה שפיר דמי."

ב. **הטור** (רפה) חלק על התוספות וכתב, שרק מיום ראשון אפשר לקרוא את הפרשה הבאה. בטעם הדבר שלא קיבלו את דעת התוספות שאפשר לקרוא כבר ממנחה של שבת כתב **הכלבו** (מובא בדרכי משה א), שכיוון שבאותו יום קראו את פרשיית השבת הקודמת, הרי זה נחשב כיום ששייך לשבת שעברה, ואי אפשר להתחיל בו פרשה חדשה, וכך פסק **שולחן ערוך הרב** (רפה, ה).

ג. דעה שלישית היא דעתם של המקובלים (מגן אברהם שם, ה בשם הש"ל, בן איש חי לך לך יא) שכתבו, שלכתחילה יש לקרוא ביום שישי לאחר התפילה, ורק במקרה בו לא הייתה אפשרות לקרוא ביום שישי, יש לקרוא לפני הסעודה של שבת בבוקר וכפי שראינו לעיל בתוספות (**הגר"א** (מובא במשנ"ב שם, ז) היה נוהג לקרוא כל יום לאחר התפילה קטע מהפרשה, עד שהיה מסיים בשבת).

דינים נוספים

הגמרא במסכת סוטה כותבת שבשעה שנפתח ספר התורה, אסור לדבר אפילו בדברי תורה. מכל מקום, כפי שכתב **הרשב"א** (ברכות ח ע"ב) **ותרומת הדשן** (ס' קט) מותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, וכן פסק להלכה **השולחן ערוך** (קמז, ב, ועיין פרי חדש). האם אפשר להקשיב לקריאת התורה של החזן, והיא תחשב כקריאת פעם אחת?

א. המגן אברהם (רפה ס"ק ח) כתב בשם **הלחם חמודות**, שבדיעבד אפשר לצאת ידי חובה בהקשבה. הסיבה לכך היא, כפי שכותבת הגמרא במסכת סוכה (לח ע"ב) שהשומע מהחזן נחשב כאומר ממש. בטעם הדבר שהלחם חמודות כותב שאפשר לסמוך על כך רק בדיעבד הסביר **מחצית השקל** (שם), שקשה מאוד להקשיב לכל מילה בקריאה, ויש חשש שהשומע לא ייצא ידי חובתו.

ב. כפי שהביא **המשנה ברורה** (שם, ב) רבים מהאחרונים כתבו שאפילו בדיעבד לא יוצאים על ידי הקשבה, ובטעם הדבר הסביר **הפרישה** (שם, א), שיש שני דינים נפרדים: קריאת שניים מקרא, והקשבה לקריאת התורה - ואי אפשר לעררב ביניהם. מכל מקום כתבו הפוסקים, שבזמננו אם קוראים בלחש ביחד עם בעל הקורא יוצאים ידי חובת קריאה אחת.

חג שמח! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...